

ÜBER DIE GEBETE DER ALTEN BEKTASCHIS, ALEVITEN UND DER ÜBRIGEN EUROPÄISCHEN VÖLKERN

Éva Csáki

Neben den in allen Kulturen gemeinsamen religiösen Ritualen, können alte Gebete und Litaneien uns viele Informationen über die alten Völker geben. Sind die Traditionen der verschiedenen Nationen denn so verschieden? Oder haben sie sich gegenseitig tief beeinflusst?

ESKI BEKTAŞI, ALEVI VE DİĞER AVRUPA HALKLARI DUALARI ÜZERINE

Bütün topluluklardaki dinî törenler süresince görülen temel görevlerinin yanı sıra eski dualar ve dinî ilahîler bize içlerinde barındırdıkları eski kültür halkları hakkında çok şey anlatabilir. Değişik ulusların gelenekleri de çok farklı mıdır, yoksa birbirleri üzerinde karşılıklı etkileri olmuş mudur? Eski ilişkileri araştıranlar için neden bu kadar önemlidirler?

Eski Türk- Macar İlişkileri

Bütün ilk kültürlerin başlangıcı belirsizken, birçok korunmuş karakteristik kültür özellikleri sonraki nesillerin yüzyıllar boyunca birbirine aktarmasıyla bugün de görülebilir. Bunları nerede ve nasıl gözleyebiliriz? Folklor iyi bir vasiyet/koruyucudur; masallarda, türküler, atasözleri, bilmecelerde gelenekle ilgili doğrudan veya dolaylı referanslar kesinlikle bulabiliriz. Dil, değişik koşullarda değişik hızlarda değişim gösterebilir, ancak akrabalık sistemi, diğer etnik gruplarla olan ilişkiler, inanç sistemi gibi çok farklı konularla ilgili bilgiler ortaya koyan deyiş ve deyimleri korur.

Çok iyi bilindiği gibi, Macaristan'ın eski tarihi Batı Türkleri'nin, özellikle Bulgar ve Hazar Türkleri'nin, tarihi ile paralel gitmiştir. Türkler'in Macarlar üzerinde bıraktığı etkiler bugün bile Macar kültürünün pek çok değişik alanında görülebilir. Bir Macar Türkoloğu olarak yukarıda bahsi geçen Türk etkilerinin farklı boyutlarını araştırdım. Başlangıç noktam dil tarihi idi, ancak ilk inanışlar, ilk edebiyat (halk edebiyatı), türküler, masallar ve daha birçok alan da bu uzun süren Türk-Macar birlikteliğinin daha güçlü kanıtlarını taşımaktadır.

ON ARCHAIC PRAYERS OF BEKTASHIS, ALEVIS AND OTHER EUROPEAN PEOPLES

Besides their original function in the course of religious ceremonies of any society, archaic prayers and religious hymns can tell us a lot on early culture preserved in them. Are the traditions of different nations so different or have they ever exerted mutual influence on each other? Why are they precious for the researchers of early contacts?

Early Turkic – Hungarian Connections

While the starting point of any of the early cultures remains in haze, many preserved characteristics can be traced in the inherited tradition of the following generations for centuries. Where and how can we observe them? Folklore is a good conservator, let it be folktales, or folksongs, proverbs, or riddles, we can surely find direct or indirect reference concerning tradition. Language can change with a different speed under different circumstances, yet it will preserve sayings and idioms revealing so many different things like kinship system, connections to other ethnic groups, belief system, etc.

As it is well known, early history of Hungarians went parallel with that of the Western Turks, especially Bulghar and Khazar Turks. The influence they exerted on Hungarians can be traced even today in many different segments of Hungarian culture. As a Hungarian Turkologist I have researched different aspects of this above mentioned Turkic influence. My starting point used to be language history, but early beliefs, early (folk) literature, folksongs, folk tales and many other domains are also full of hints and stronger evidences of the long lasting co-existence of Turks and Hungarians.

Eski Duaların Tarz Özellikleri

Macar dilbilimci G. Bárcki (1975:80), halk arasında yaygın olarak bilinen eski duaların tarz özellikleri hakkında şunları belirtmiştir:

“Bu tarzda hiçbir Macar özelliği yoktur, ancak hiç kimse daha önce bunları önemsememiş ve burada bunlarla ilgilenmemiştir. Özellikle Portekiz’den Rusya arazilerine kadar Avrupa’nın her köşesinde özelliklerine rastlanabilir. Eski duaların metinleri Avrupa kültürlerinin gizli ilişkilerine, Avrupa’nın ruhuna, ilişkiye veya kimliğe, kıtamızın tamamına etki eden geleneklere tanıklık etmektedir.”

Yukarıda alıntı yapılan G. Bárcki’ye göre, eski duaları Rusya arazilerinde de arayabiliriz (Orosz 1993). Fazlasıyla saygı gören dilenci göçmenler de vardır ki bunlar sadaka almak için dinî şarkılar söylerler ve bunların şarkılarında Bektaşî ve Alevilerinkilerde de bulunan bazı motifler vardır. Bu motifler İsa’nın seçtikleridir, bu yüzden de yolculukları süresince bütün varlıklarıyla O’nu aramaktadırlar. Bu göçmenler, Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşamış olan dervişler gibi bir yerden diğerine dolaşıp durmuşlardır. Tanrı’nın sonsuz aşkında kaybolarak yaptıkları bu işi seçmekte özgürdürler. Dinî şarkılarında devamlı olarak Tanrı’nın adını anarlar, ki biz bunun aynısını Alevî ve Bektaşîler arasında da gördük. Bu şarkıları süresince saf kalpleri ile Tanrı’ya yakarırılar. Tanrı’yı sadece dilleriyle değil, daha ziyade nefesleri, (nefes gibi) hayatları ile anarlar. Güçlü inançlarına göre, Tanrı tarafından belirlenen o yere bunlar sayesinde erişirler.

16ncı yüzyıl sonlarına ait bir elyazmasında bulunan bir bylina (eski bir Rusça tarihî şarkı) bulunmaktadır. Bu elyazmasında en az 1163’te geçmiş olması muhtemel bir olay anlatılmaktadır. Bu yıl ise, İoan’ın (Novgorod başpiskoposu) göreve başlama töreninin yapıldığı yıldır. Bu yılda, Kudüs’e doğru yola çıkan bir grup hacı vardı. Bu hacılar 40 kişiydi ve sonradan bunlara bir kişi daha katılmıştı. Bu noktada kim “Kırklar meydanına vardım...” diye başlayan Bektaşî nefesini hatırlamaz ki? Dinî ilahîlerdeki bir başka motif de kimsenin güvenmemesi gereken fânî dünyadır. Tıpkı nereye giderlerse gitsinler Tanrı ile ilgili ilahîler okuyan dervişlerde olduğu gibi, toplum bu hacılara da saygı gösterirdi.

Örnekler (Kaya 1999:241, 245, 177, vb.)

Style characteristics of archaic prayers

On the style-characteristics of archaic prayers widely known among people Hungarian linguist G. Bárcki (1975:80) assumed the following:

“There is no Hungarian specialty of this style, but nobody cared for them before and has ever been interested in them here. Its characteristics can be traced in any corners of Europe from Portugal to the Russian fields. The texts of archaic prayers bear witness to the hidden connections of European culture, to its similarities, to Europe’s soul, to the relationship or almost identity, to the traditions that have influenced the whole of our continent.”

According to the above cited G. Bárcki, we can search for archaic prayers also on Russian fields (Orosz 1993). There are the beggar pilgrims held in high esteem, singing religious songs for alms, and there are several motifs in their songs that are to be found in those of Bektashis and Alevis as well. They are the ones who had been chosen by Christ; therefore they are in search for him in all their ways, in the whole of their existence. They kept on moving from one place to the next similarly to dervishes living in the Ottoman Empire. They are free to choose this service being lost in profession God’s endless love. They mention God’s name in their religious songs incessantly, and we experienced the same among Alevis and Bektashis. In the course of their incantation they adhere to God with their purified heart. They do not mention God’s name with only their tongues, but rather with their breath [i. e. nefes], their life. Due to their strong belief they attain to a state typical with those chosen by God.

There is a certain bylina (‘Old Russian historical song’) found in a manuscript from the end of the 16th c. There is an event mentioned in it that can be dated to 1163 as earliest. This was the year of inauguration of İoan, archbishop of Novgorod. In his time there was a group of pilgrims who set out to Jerusalem. The pilgrims were forty in number and one more joined them later. At this point who could not remember the Bektashi nefes “Kırklar meydanına vardım...” ? Another popular motif in the religious hymns is that of the transitory world [fani dünya] one should not rely on. The pilgrims were respected by the society just like wandering dervishes were wherever they went they were singing about God.

Examples (Kaya 1999:241, 245, 177, etc.)

*Pir Sultan Abdal'im mürvet Hüda'dan
Çıkıb gidelim şu fani dünyadan...*

...
Bu fani dünya neleri görmüştür...

*Pir Sultan'im dünya fanidir fani
İnsana verdiler emanet canı...*

Neden sadece Ruslara, Macarlara veya Türklere özgü olan özel bir dinî şiir türü bulamıyoruz? Hıristiyan ve Müslüman gelenekleriyle ilgili pagan geleneklerinin (eski Hint-Avrupa geleneğinden bahsetmiyoruz bile) kaynaştığı özel durumları düşünmek zorundayız (Pócs 1997:310). Eski geleneklerde işlevsel olarak ortak olan bir şeyler olmalı. Bunun için de bazı inançların, kutsal ilâh veya varlıkların isimlerini hatırlamak yeterlidir. Bunun yerine yeni öğeler ödünç almaktansa eski öğeleri yeni sisteme uydurmak için yapılan ufak asimilasyon hakkında konuşabiliriz.

Herhangi bir yerdeki eski dinî türküler dilden dile söylenerek yeni nesillere aktarıldığı için sözlü geleneğe aittirler. Toplumun çoğunluğu cahil olduğu (okuma yazma bilmediği) için bu türkülerin asıl kaynağını bulamıyoruz.

Yine de eski dinî türküler için defter tutma geleneğini Türkiye'nin batısında olduğu kadar Karpat Vadisi'nin değişik bölgelerinde de görebiliyoruz (Sándor 2001:90). Trakya'da bunlar cönk defteri olarak adlandırılır, ama işlevleri aynıdır. Ne bu eski ilâhiler, ne de onları deftere geçirmekle ilgilenen kişi hakkında bir bilgimiz bulunmamaktadır.

Macar halkbilimcisi S. Bálint bundan şu şekilde bahsetmiştir: "Telif hakkı ile ilgilenmemişler ve bu nedenle de Orta Çağ'da hâkim olan görüşe benzer şekilde her sanat eseri toplumun malı olarak algılanmıştır. Toplum hafızasından/ anılarından olduğu kadar, yazılı ve yazılı olmayan geleneklerden ve dinî edebiyattan da yararlanmışlardır.

18inci yüzyıldan bu yana Macar dilinde yazılmış olan popüler dinî metinlerin dağılımındaki en önemli araç yukarıda bahsi bu küçük defterdir. Bu küçük defterlere Trakya'da geniş kitleler halinde yaşayan Bektaşiler arasında da rastladık. Burada insanlar, her dinî metni onu kopyalayan kişiye atfetmişlerdir.

Bektaşiler Arasındaki Araştırmamız Hakkında

Bektaşiler arasındaki alan çalışmamız Kasım 1999'da Çorlu'da başladı. O zaman Babalar için

*Pir Sultan Abdal'im mürvet Hüda'dan
Çıkıb gidelim şu fani dünyadan...*

...
Bu fani dünya neleri görmüştür...

*Pir Sultan'im dünya fanidir fani
İnsana verdiler emanet canı...*

Why do we not find a very special kind of religious poetry that would be typical with only Russians or Hungarians or Turks? We have to think about the special circumstances, where earlier pagan traditions intermingled with those of Christian or Muslim ones not to speak about the old Indo-European tradition (Pócs 1997:310). There must have been something functionally similar in the old traditions, it is enough to remember the old names of certain beliefs, deities or beings preserved from the original language of an ethnic group. We could rather speak about minor assimilation of older elements in order to fit them into the new system, than borrowing of brand new elements.

Archaic religious folk-songs let it be anywhere belong to oral tradition as they are handed down to younger generations by way of singing. The majority of the population used to be illiterate; therefore we can not find the original source of them.

Yet the tradition of keeping a notebook for the archaic religious songs can be observed in different locations of the Carpathian Basin (Sándor 2001:90), as well as in the westernmost part of Turkey. They are called cönk defter in Thrace, yet they function the same way. We are not informed about the author of the archaic hymns and neither is the person copying the text interested in it.

S. Bálint Hungarian folklorist made mention of it the following way: "They do not care for copyright, and therefore similarly to the prevailing opinion in the Middle Ages any piece of art was considered as public property. They borrow from written and unwritten tradition, ecclesiastical literature as well as from uninitiated folk recollection."

The most important instrument of distribution of popular religious texts in Hungarian was the above mentioned little notebook ever since the 18th century. We came across these little notebooks among Bektashis living in Thrace in large quantities. There people attributed authority of any religious text to the copier.

On our own research among Bektashis

Our fieldwork among Bektashis started in Çorlu November 1999. There was a conference then organized for the babas we were also invited to.

düzenlenmiş bir konferans vardı ve biz de davetliydik. O zaman anlaşıldı ki yalnızca uzun soluklu bir araştırma Trakya'daki gizli Bektaşî kültürü ile ilgili doğru sonuçlar verebilir. Sonraki yıllarda bazı ayinlere katılmamıza ve hatta video kaydı yapmamıza izin verildi. Dinî toplantılarında edilen dualar ve söylenen ilâhiler, değişik inanç ve uygulamaların birleşimini, ama ondan önce eski bir karakter göstermektedir. Hemen fark ettik ki bunlar günlük konuşma dilinde değil, Eski Anadolu Türkçesinde söyleniyordu. Pagan-Müslüman değişik inanç ve uygulamaların birleşimi, Hıristiyanlık dini Bektaşî ilâhileri temel alınarak incelenebilir. Bunlar, İslam öncesi ve sonrası döneme ait, Sûfilik, Tengrism (cennet inancı), Şamanizm ve ataların inancı gibi çok değişik öğeler içermektedir.

Sûfilğin Karmaşıklığı

Sûfilik, hiçbir zaman bütün bir sistem olmamıştır ve bugün bile kendini çok farklı biçimlerde ortaya koymaktadır. Birçok durumda Kur'an'ı eleştirdiği için resmi İslam'la çatışmaktadır. Sûfilikte baskın olan kurallar ve standartlar Sünnî İslâm'ınkilerden farklıdır, ama daha seçkin, yüksek etik sistemi asla ortodox (doğru) İslam'a tehdit oluşturmamıştır.

Sûfilik mistik bir duygudur, düşünce ve inancın sentezidir; bencillik içermeyen saf sevgidir. Allah'ın birliğini savunur: Allah tek gerçek ilâhi varlıktır. Tanrı'ya kulluk, kurtuluşun temel ön şartıdır; asıl hedef Tanrı'yla görkemli birleşmedir. Tanrı inananın kalbinde olduğu için, O'na yaklaşmak isteyenler O'nu kendi içlerinde aramalıdır; ancak cahiller O'nu uzaklarda boşu boşuna ararlar. Tanrı'yı bütün kalbiyle arayanlar değişik yerlerde mücadelelerle dolu bir yoldan geçerek O'na ulaşabilirler. Kişinin içsel mücadeleleri, onun alçak egosundan kurtulmasına, ruhunu zavallı bedeninden kurtarmasına yardımcı olacaktır. Yoğun Tanrı aşkı ve O'na ulaşma mücadelesi bize Bektaşî nefeslerinde olduğu gibi ilahilerde anlatılmaktadır.

Sûfi öğretisine göre insan çok kısa süreliğine vücut bulmuş olan anlık bir ışık huzmesidir (ray of light). Ancak, bu kısa süreli doğa, yüksek hırsların olmadığı anlamına gelmeyebilir.

Sûfi felsefesinin temeli, en önemli temsilcileri Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Şah Hatayi, Kaygusuz Abdal, Kul Himmet olan Alevi-Bektaşî şiirlerinde yansıtılmaktadır. Bu şairlerin şiirleri, alçakgönüllü Bektaşîlerin sürekli ilerleme için kabul etmeleri

It soon came clear that only long term research would promise valid results on this hidden culture of Bektashis preserved in Thrace.

We were allowed to take part in several kind of rituals even video record them in the following years. Their prayers and hymns sung on their religious gatherings show a syncretistic, but first of all an archaic character. We immediately noticed that they were not sung in the everyday local dialect, but rather in a historical Old Anatolian Turkic language. The syncretism of pagan – Muslim, Christian religion can be studied on the basis of Bektashi hymns. They contain so different elements belonging to pre and post – Islam period, reflecting Sufism, Tengrism ('cult of heaven'), shamanism, cult of the ancestors, etc.

The Complexity of Sufism

Sufism has never been a unified system, and it manifests itself in so many different forms even today. In most cases it contradicts official Islam as it criticizes even the Quran. The rules and standards dominating it are different from that of Sunni Islam, but its elaborate, highly ethical system never represented a threat to orthodox Islam.

Sufism is a mystical feeling, the synthesis of thought and belief; it is pure selfless love. It declares the oneness of Allah: Allah is the only true divine existence. The worship of God is the basic precondition of deliverance; the ultimate goal is the glorious union with God. Since God resides in the heart of the believer, those who want to come near to Him must seek him in themselves, but the ignorant will seek Him in vain far and wide. He who longs with all his heart may reach God along a way through hard struggles across different stations. His inner struggles will help him rid himself of his ignoble ego, to free his soul from his miserable body. The intense love of God and the struggle to reach Him speaks to us in the religious hymns, such as the Bektashi nefes.

According to Sufi teaching, man is a momentary ray of light that incarnates for only a brief period of time. This fleeting nature however may not mean the lack of higher ambitions for man.

The essence of Sufi philosophy is reflected in Alevi – Bektashi poetry, the most important representatives of which are Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Şah Hatayi, Kaygusuz Abdal, Kul Himmet. Their poems offer simple and wise methods for humble Bektashis to accept in order for constant

gereken basit ve mantıklı yöntemler içermektedir.

Sûfilîğin müritleri (takipçileri), kendilerini geliştirerek bu dünyevî varlıkta hakkıyla ödüllendirilebileceklerine inanırlar. Sürekli olarak gelişim peşinde koşanlar, olağanüstü biçimde iyi olanlar, dünyada Tanrı'ya yakın olmayı yaşayabilirler. Bu ilâhî temel her insanoğlunda görülebilir. Bu da uzun ve yorucu bir mücadelenin son ödülüdür, ancak mükemmel olmak kişinin hayatının her anındaki hedefi olmalıdır. Asıl hedef, kâmil insan (mükemmel insan) mertebesine ulaşmaktır, ki bu büyüüt çaba, her kuşakta doğru yöne yönelme, ilerleme, ve hatta en dar patikada bile tereddütsüz olarak adım adım ilerleme gerektirir.

Gerekli bilgi uygulamada edinilebilir, ancak mürşitler yetişkin olduğunda kişinin zevkine göre seçilir. Herkesin bir mürşidi, din öğretmeni olmalıdır. Temren (1999:10) şöyle vurgular; mürşit, talebesini zorlayan değil, onu bilginin kaynağına yönlendiren kişidir. Ondan ne kadar faydalanacağı ise talibe bağlıdır. Mürşit ona öğretileri öğrenmesinde yardımcı olur ve talibin topluluğa katılacak kadar olgunlaşmış olgunlaşmadığına karar verir . Mürşidin tavsiye ve görüşü, talibin günlük hayata atılmasına yardımcı olur. Mürşit, talebesini mutlak sadakatle eğitir, tıpkı günün birinde çocuğunun kendini her alanda geçmesini ümit eden iyi bir ebeveynin yaptığı gibi: “Mürşit iyi bir elektir/ kişinin onun içinden görülmesi gerekir.”

Usta hepsinden üstündür, mürit onun için hayatını bile feda etmeye hazırdır. Acıları kendisini ruhanî liderine ulaştıran talebenin kendisi ışık olur, ancak bir mürşit seçmemiş olan birisi bu hedefe asla ulaşamaz. “Eğer bir ustan varsa insan olursun,/ ustan yoksa hayvan olarak kalırsın.”

Dinî bir topluluğa önderlik eden Baba, dikkatleri aşka, hoşgörüye ve zihinsel ve toplumsal değerlerin önemine çeker. Baba, o toplumda Hacı Bektaş Veli'nin temsilcisi olarak doğru yolu gösteren ustadır.

Soyut kavramları yaşam, dünya görüşü, inanç ve umut şeklinde dönüştürerek günlük uygulamaya çevirir. O toplum ise bunları sadece tartışmaz, aktif olarak uygular da.

Bir Baba biliyoruz ki bir mahkûmu salıverdiği gece kendi evinde ağırdayıp ertesi gün sabah otobüs terminaline götürüp memleketine göndermek için biletini almış. Hıristiyanları da hoş geldiniz diyerek karşılar ve misafir eder, soğuk kış günlerinde battaniyesini yetim Çingene çocuklarına verir. Bu Baba, çingene müzisyenlere önden yüklü

improvement.

The followers of Sufism believe that by improving oneself one may be duly rewarded even in this earthly existence. Those who incessantly seek improvement, who are extraordinarily good, may experience the nearness of God on Earth. The divine essence may be revealed in every human being. That is the final reward for a long and tiresome struggle, but it must be the aim of every moment of one's life to become perfect. The main goal is to achieve the state of kamil insan 'perfect man' which requires great efforts, the turning in the right direction at every crossroads, and to progress, even on the narrowest path step by step unwavering.

The required knowledge can only be learned in practice, yet teachers are chosen in adult age, according to one's taste. Everyone must have a religious teacher (mürşid). Temren (1999:10) stresses that the mürşid is a teacher who does not force his pupil but exposes the source of knowledge to him. It is up to the seeker how much he can profit by it. The mürşid helps him to learn the doctrine and decides whether the seeker (talip) is mature enough to join the community, or not. The advice and opinion of the mürşid help orientate the talip in everyday life. He educates his pupil with utter devotion, like a good parent who hopes the child will surpass him in every regard: “The mürşid is a fine sieve / one has to be screened through it.”

The master is above all, for whom the disciple is ready to sacrifice even his life. The pupil whose suffering leads him to reach to the height of his spiritual leader becomes light himself, but he who does not choose a mürşid will never reach his goal. “If you have a master, you will become a man, / If you haven't, you will remain a beast.”

The baba leading a religious community directs the attention towards love, tolerance and the importance of mental and communal values. He is the master who shows the right way as the representative of Hacı Bektaş Veli in the community. He translates abstract ideas into everyday practice, turning them into manner of living, world view, faith and hope. The community not only discusses these, but also actively practices them.

We know a baba, for example, who calmly put up a prisoner released that very day for the night in his own house, then took him to the bus terminal the next morning and bought him a ticket to home. He welcomes and puts up Christians as well, gives his last blanket to orphaned Gypsy children in

miktarda para vermiş ve ne kadar geç kalırlarsa kalsınlar söz verdikleri gibi geleceklerinden eminmiş. O, ön yargıyı reddeden ve insanlara gerçekten saygı duyan gerçekten örnek bir insandır.

Sanıyoruz, günlük hayatlarında olduğu kadar törenlerinde ve şiirlerinde yansıtılan Bektaşî felsefesinin temelini anladık.

Alevi- Bektaşîlerin günlük yaşamları alıntıların gösterdiği kadar mükemmel değildir. Dinî liderleri, cehaletin sınırında olan genellikle sıradan insanlardır. Güçleri ise soyut teolojiden değil, sıradan örnek bir yaşam sürmeleri ve toplumu bir arada tutmalarından gelmektedir. Yine de bunlar, bu yıl 800üncü doğum yılını kutladığımız Hacı Bektaş ve Kaygusuz Abdal tarafından karakterize edilmiş ve manevî olarak desteklenmişlerdir.

chilly winter days, etc. The baba gave a large sum in advance to Gypsy musicians and was certain that however long they were late; the musicians would come as they had promised. He is an absolute exemplary person in rejecting prejudice and truly respecting people.

As far as we are concerned we understood the essence of Bektashi philosophy reflected in ceremonies and in their poetry, as well as in their everyday life.

The everyday life of the Alevis – Bektashis is not as glorious as the quotations suggest. Their religious leaders are often simple people on the verge of illiteracy, whose strength is not rooted in abstract theology but in setting an example in ordinary life and in cementing the community. They are nevertheless all characterized by the spirituality advocated by Haji Bektash and Kaygusuz Abdal, the former's 800th birthday was celebrated this year.

Kaynakça/Literaturverzeichnis

Csáki, É. (1995): Türk ve Macar türkülerinin metinlerine dair. Ankara Üniversitesi Dergisi 37:1-2. pp. 169-179.

Csáki, É. (2009): On the variability of texts as seen in Bektashi nefes. International Journal of Central Asian Studies 13. pp. 123-135.

Krasnowolska, A. (2000): Iranian Ceremonial Songs of the Winter Cycle. Acta Orientalia Hungariae 53:3-4. pp. 219-234.

Orosz Gy. (1993) „Add nekik a te szent nevedet”. Zarándok-énekesek és énekes vándorkoldusok a Kijevi Ruszban. (Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXX-XXXI.) Miskolc. pp. 235-255.

Orosz Gy. (2003): Aranyhegyet ne adj te nekik. Krisztus legkisebb testvérei a régi Oroszországban. Nyíregyháza.

Pócs É. (1997): A magyar mitológia és Európa. In: Kovács L. – Paládi-Kovács A. (eds): Honfoglalás és néprajz. (A honfoglalásról sok szemmel IV.) Budapest. pp. 309-322.

Sándor I. (2001): “És amíg imádkozék, megnyilatkozték felettem az ég” A túlvilág képzete egy paraszti bibliaparafrázisban. In: Pócs É. (ed.): Lélek, halál, túlvilág. (Tanulmányok a transzcendensről II.) Budapest. pp. 90-99.

Tomisa I. (2004): “Istenes ének és imádság” Adatok a vallásos ponyva-énekköltészet kérdéséhez a XIX-XX. Század fordulóján. In: Domokos M. (ed.): Az Idő rostájában. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára I. Budapest. pp. 491-502.